

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Mama ryto šviesoje

Jeigu reikėtų paminėti įsimintiniausią vaikystės įspūdį, sakyčiau, kad tai – ryto šviesa. Prisimenu ją taip ryškiai, lyg būtų neišblėsusi nuo tos akimirkos, kai ją išvydau. Sunku apibrėžti jos spalvą; galima teigti, kad ji apima visus aukso atspalvius – nuo šviesaus iki tamsaus ir beveik juodo, pamarginto žaliais obelių lapų šešėliais. Šilta, švelni, vilnijanti kaip liūto karčiai, ji liejosi pro rytinį miegamojo langą veržliai lyg maloningas krioklys; man, vaikui, užgniauždavo kvapą iš džiaugsmo, šitam auksui dosniai pasklidus ant nublukusios antklodės.

Šitoj ryto šviesoje matydavau mamą. Dirbančią savo darbus – kasdienius, įprastus, gal netgi gerokai jai įgrisusius, bet būtinus ir reikalingus. Saulė auksino jos tamsią galvą, įpindama į plaukus žaižaruojančių gijų.

Mažutė, liūdna mano mama, pasaulius tveriančios, stebuklus kuriančios jos rankos. Ištvėringos ir tokios kantrios, kokia kanti yra pati meilė. O juk mamos gyvenime turbūt buvo daugiau nakties, nei šviesos. Patvirtinti negaliu, nes labai anksti jos netekau – tik nujaučiu, kad taip galėjo būti. Ji taip mažai kalbėjo, nesu girdėjusi jos dainuojant, neatsimenu jos juoko. Tik tą galvą, apšviestą rytinės saulės. Auksinių spindulių tinklėlių ant tamsių plaukų.

Ar ji nuliūsdavo, ar sunerimdavo, kai maloninga ryto šviesa pakrypdavo vakarop, imdavo blėsti, sunkdama, kietėdama, virsdama į prieblandą, pelenus ir garus?.. Ar ir ji, kaip aš, mažas dar vaikas, nenorėjo, kad šviesa išeitų?.. Nenorėjo sutemos, prieblandos, užslenkančios nakties?.. Juk kai šviesu, nebaisu mirties ir pasaulis nebeatrodo grėsmingas.

Bet šviesa pasitraukia. Ji užleidžia vietą tamsai. Naktis gili it šulinys, kuriame nėra vandens. Tik žvaigždės šviečia virš galvos, mažėdamos ir toldamos. Ir aš šitoj naktį – tik dulkė... ir ne auksinė, o pati paprasčiausia.

Kaip nelengva, kaip graudu tai suprasti, ypač kai esi įsitikinęs, kad esi nepakartojamas, unikalus, ypatingas.

O juk iš tiesų taip ir yra, tik mes labai išsigąstame savo unikalumo, nes būti unikalium – sunkus uždavinys, saugiau ir paprasčiau būti tokiu kaip visi.

Prisiminimai ir patirtys, žmonės ir įvykiai iširėžia taip giliai, kad net jeigu ištinka laikinas atminties netekimas, visa tai lieka kūno atmintyje, pasąmonėje. Ir sapnuose, kurių atsibudę neprisimename. Pojūčiuose ir vaizdiniuose.

Ir šitas vaizdinys, kurį regiu užmerktomis akimis vis tamsėjančioj naktį – mama ryto šviesoje, palenkusi galvą, auksinamą saulės prisilietimo. Ji jau nebesiuva, siuvinys jau iškeliavo į amžinybę, o ir mama jau virtusi ryto šviesa, ir tik mano varginga atmintis stengiasi išsaugoti jos pavidalą, nebeprisiklausantį šiai žemei.

Renata Šerelytė

Antano Sutkaus nuotr.

Motinai

*Motina, man saulė tavo veidą mena,
Vargo raukšlės šviečia kaip žvaigždžių keliai,
Visą šitos žemės klaidų kelią mano
Tegu švies man tavo veido spinduliai.*

*Motina, man žemė tavo vardą šneka,
Vyturėliai čiulba jį gražiai kasryt,
Aidas man krūtinėn tartum laimė teka
Ir per širdį eina kaip rasa skaidri.*

*Motina, man gėlės tavo meilę šlama,
Už tave pasauly kas karščiau mylės?
Nepalik našlaičio, nelik vieno, mama,
Niekur neik, motule, dar iš tos šalies.*

*Tau širdim už širdį, tau vargu už vargą,
Meile tau už meilę atiduot einu,
Kaip obels viršūnė paguost galvą margą
Ir panešti žemės mirštančių dienu.*

Bernardas Brazdžionis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Mama ryto šviesoje • 2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė. Kostas Ostrauskas: „Gyvenimas nėra tik, bet ir teatras teatre“ (2) • 4-as psl. Stanislovas Abromavičius. Balčiūnų gyvenimo istorija • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Efemeriškasis ukrainietiškas fonas anapus Švč. Dievo Motinos atvaizdo • 6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Kaip žydi ąžuolai. Eilėraščiai • 7-as psl. Algis Vaškevičius. Ypatinga paroda: apie atsakymus, kurie plaikstosi vėjyje • 8-as psl. Apie atsakymus, kurie plaikstosi vėjyje (tęsinys)

Kitame numeryje: Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejui – 90 • Tinginės dienoraštis. Gegužė

MRF

MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Kostas Ostrauskas:

„Gyvenimas nėra tik, bet ir teatras teatre“

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Pabaiga. Pradžia 2026 m. gegužės 2 d. „Kultūroje“

„Jeigu neturėčiau savo rašiniųjų,
būtų visai riesta“

K Ostrausko aistra teatrui skatino ne tik vaidinti, dainuoti, bet ir pačiam rašyti pjeses. Pirmoji – *Dvilypės širdys* – gimė Kaune, išsaugojęs rankraštį vėliau paliko prierašą: „Tai ne tik pirmoji mano drama, bet apskritai pirmasis ‘kūrybinis veikalas’ (tad ne eilės ar šiaip sau proza). Jaunystės kūrybinių dalių sudaro dar viena pjesė, parašyta Liubecke, Vokietijoje, bei keletas ankstyvųjų eilėraščių, iš kurių keletas buvo išspausdinti išeivių žurnaluose.“ Apie 3 veiksmų dramą vaizdelį *Voras* (1945 09 05) rašė: „Štai dar vienas jaunystės ‘šedevras’. Pradėtas dar Lietuvoje, baigtas Liubecko lietuvių gimnazijoje, Vokietijoje, o vėliau (1946–1947) prie jo dar šiek tiek krapštytasi Pabaltijo universitete, Augsburgėje ir Pinnenberge. Išspausdinta ištrauka iš to vaizdelio universiteto skautų žurnale *Sciential et artibus*, 1946 m. Nr. 2.“ (Prierašas. 2005 09 12).

Ostrauskas rašė ir apsakymus: vienas pirmųjų – *Neprašyto svečio šūvis* – gimė 1944-aisiais, kitas – *Eketė* – apie 1952 m. Pastarasis, pasirašytas Bajoro Mykio slapyvardžiu, buvo sukurtas konkursui, išspausdintas laikraštyje *Naujienos*. Kūrybines jėgas bandė ir poezijoje, parengė rinkinį *Preliudai*, tačiau nepasitenkinimo jausmas sulaikė nuo publikavimo, kritiškai vertindamas rašė: „Sakoma, tas ne gimnazistas, kurs eilių nerašo. Nors ir būdamas gimnazistas pradėjau savo ‘kūrybą’ dramomis, neišvengčiau, deja, tos nelaimės, t.y. ‘poezijos’ ir aš – ne tik gimnazijoje, bet jau net ir trindamas universiteto auditorijos suola. Štai čia, (*Preliudas* – mašinėle parašyta eilių knyga) – 1949–1951 m. parašytų eilių

K. Ostrauskas su žmona Danute Valaityte ir Vytautu Kavaliu

žų jo kūryboje veikia metaforinės figūros. „Žaisdamas“ žinomų kūrinių tekstais, kūrė postmodernizmo stilistikai būdingą nenutrūkstamą sukurtų istorijų pakartojimo žaislą. Autoriui rūpėjo pažvelgti į žymių klasikų kūrinius kitu kampu, perkurti veiksmą, išprausti žinomus personažus į jiems nepalankias situacijas ir stebėti, kaip plėtosis jų „egzistencija“. Pavyzdžiui, perkurdamas Shakespeare „Hamletą“ teigė: „Kritikai nuo amžių nesutaria dėl jo charakterio, kodėl jis elgiasi (arba nesielgia) taip, o ne kitaip ir t. t. Tad kodėl negalima pabandyti pateikti savo žvilgsnio, savo interpretacijos? Suprantu, gal tai pernelyg ambicinga, net preteninga, bet niekad nerizikuoti irgi jokia dorybė.“

Viena po kitos gimė pjesės, dramos, minidramos, jos buvo spausdinamos žurnale *Metmenys*, leidžiamos atskiromis knygomis. Ostrauskas buvo vienas iš nedaugelio išeivijos autorių (dar minėtini Algirdas Landsbergis ir Antanas Škėma), savo kūriniams pritaikiusių avangardinius kalbos ir formos eksperimentus. Beveik visi K. Ostrausko veikalai – kamerinio pobūdžio: tau-

pūs veikėjų skaičiumi, nedidelės struktūros. Minėtini kūriniai: pjesė *Kanarelė* (1958), *Žalioj lankelėj*: dvi vienaveiksmės dramos (1963). Pjesė *Gyveno kartą senelis ir senelė* (1963–1969) laikoma pirmąja avangardo drama lietuvių literatūroje. Šią pjesę autorius taisė, perrašinėjo, tobulino (mašinraščiai su pataisymais saugomi rinkinyje).

Vėlesnėje K. Ostrausko kūryboje ryškėja atviras sąlygiškumas. Knygoje *Kvartetas* (1971) be aukščiau paminėtų išspausdintų pjesės *Duobkasiai* (į anglų kalbą R. Šilbajorio išversta 1967 m.); pjesė *Kvartetas* (išversta į anglų kalbą 1992 m.) ir *Metai*. Šiuose veikaluose Ostrauskui rūpi žmogaus likimo vingiai, jo santykis su mirtimi. 1977 m. išspausdinta ketvirtoji knyga – *Čičinskas*. Čia gvildenamos meno ir kūrybos temos, laikinumo ir amžinybės klausimai. Kitokio pla-

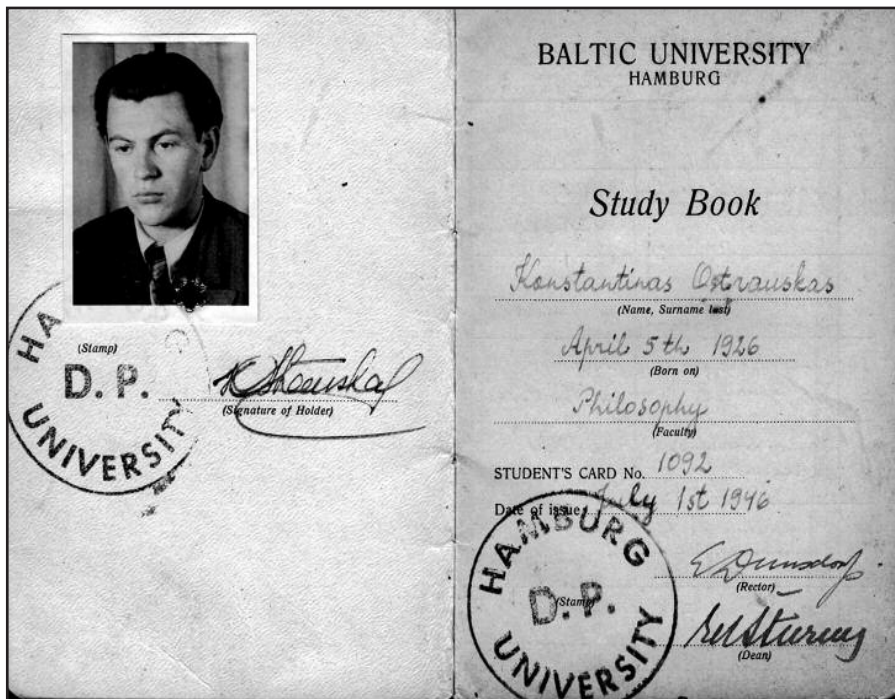
no, kitokio pobūdžio pjesė *Gundymai*, išleista 1983 m. Daugelis kritikų įvardijo ją kaip politinę satyrą, farsą. Centrinė ašis – vyro ir moters santykių destrukcija istorinių, politinių įvykių fone. Išryškintas 1968-ųjų sukilimas Čekoslovakijoje, įvestas karinis režimas ir karo veiksmai Afganistane po 1980-ųjų. Tai didesnės apimties kūrinys, pasižymintis veikėjų gausa. Pjesės *Eloiza ir Abelardas* (1988) ir *Ars amoris: Historiae sacrae et profanae* (1991) priklauso postmodernistinei kultūrai. Personažai – Romeo ir Džuljeta; Salomė ir Jonas Krikštytojas; Francesca ir Paolo; Dzeusas ir Hera, Sapho, Markizas de Sade ir kt.

R. Šilbajoris, vertindamas jo knygas, rašė: „Ka tik neseniai perskaičiau Paties Eloizą ir Abelardą. Ačiū, kad atsiuntei. Aš jau ir parašiau Ivaskui (Ivar Ivaskas redagavo žurnalą *World literature today*) recenziją. Man atrodo, kad iš visų Paties veikalų šis ar tik ne pats ‘mandriausias’ – pilnas visokių visokiausių subtilumų, užslėptų citatų, asociacijų, įtaigotų paradoksų, groteskų ir taip be galo. Nepaprastai patiko – skaitai ir kaip puota.“ (1988 11 25).

K. Ostrausko kūryba sietina su egzistencine išeivio situacija: „Jeigu neturėčiau savo rašiniųjų, būtų visai riesta. Toji kūryba iš tiesų gelbsti – paskešti joje, užsimiršti. Tikra terapija.“ (1997 V 1). Vidinis noras išsakyti vedė kūrybos keliu: „pasiimti lyrą, ba ji yra balzamas“.

Autorius nebijojo eksperimentuoti: pasitelkęs

Nukelta į 3 psl.

K. Ostrausko studijų knygelė

rinkinys. Ačiū Dievui, turėjau pakankamai košės galvoj susitvarkyti nuo jo išleidimo...“ (Prierašas. 2005 08 09)

Vienas iš svarbiausių literatūrinių žanrų, kuriame K. Ostrauskas produktyviai darbavosi – drama. Rekonstruojant jo kelią galima teigti, kad pirmoji pjesė parašyta 1943-aisiais, tačiau viešas dramaturgo debiutas įvyko 1954-aisiais. Tų metų *Literatūros lankų* ketvirtajame numeryje išspausdinta pjesė *Pypkė*, parašyta 1951-aisiais. Joje ryškūs avangardizmo bruožai. Literatūros kritikas Rimvydas Šilbajoris 1963 m. išvertė ją į anglų kalbą. Režisierius, literatūros kritikas Jurgis Blekaitis apibūdino autorių kaip „novatorių dramaturgijoje, siekiantį naujų išraiškos formų ir naujų temų.“ Pjesė buvo pastatyta lietuvių teatre Čikagoje.

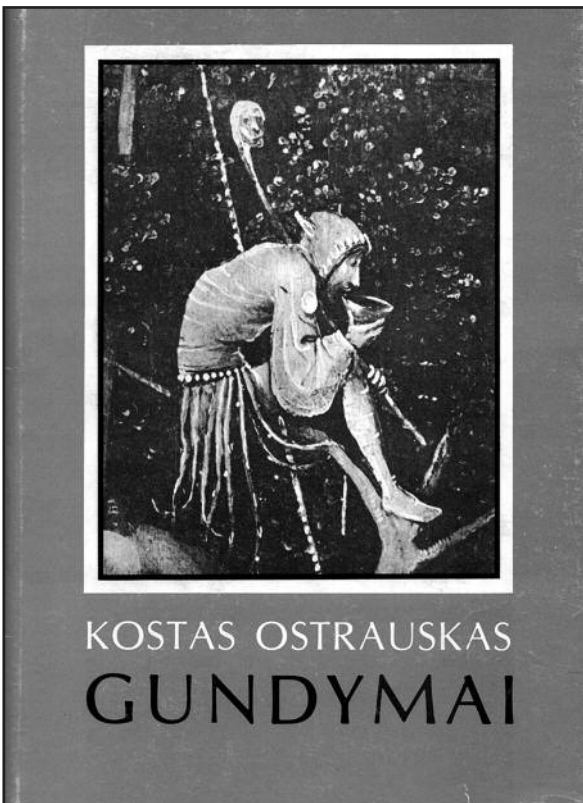
Pjesė paliudijo, kad į lietuvių literatūrą įžengė savitas, originalus, nebijantis eksperimentuoti kūrėjas. Išskirtinis bruožas – vietoj tradicinių persona-

K. Ostrauskas lėktuve Amerikos link. 1949 m.

Pinnenbergo universitete muzikos studijos. K. Ostrauskas – pirmas iš dešinės

KOSTAS OSTRAUSKAS GUNDYMAI

K. Ostrausko knyga *Gundymai*. Čikaga, 1992 m.

Atkelta iš 2 psl.

žinomų klasikų kūrinius „peržaisdavo“ juos. Audė savitą kūrybinę drobę, žėrinčią spalvingomis metaforomis, pulsuojančią šmaikščia ironija, lengvu sarkazmu. Rašytojo laki vaizduotė drąsiai interpretavo anų dienų situacijas. Tekstuose veriasi platus kultūrinis intelektualinis kontekstas: gausūs jo dramų intertekstai, nuorodos ir įvairios aliuizijos, citatos. Jeigu modernaus dramaturgo, rašytojo Algirdo Landsbergio sukurtoms dramoms nusakyti galima pasitelkti epiteta „tapybiškos“, tai Ostrausko kūryboje ryškus muzikinis pagrindas. Pirmieji su muzika susiję ženklai – kūrinių pavadinimai: eilėraščių rinkinys *Preljudai*, pjesės *Fuga*, *Kvartetas*, paskutinė knyga – *Paskutinis Kvartetas* (išleista po mirties).

Išskirtinai reikėtų kalbėti apie rašytojo pagarbą lietuviškam žodžiui. K. Ostrauskui rūpėjo lietuviško žodžio sauga išėivijoje: liūdino, kad daugelis, gimusių Vokietijoje ar Amerikoje ir kai kurie vyresnieji atsitolina nuo lietuviybės, tėvų kalbos. „Esi teišus: bandau laikyti pirštą ant šių dienų pulso. Ne tam, kad madinga ar 'reikia', bet tik todėl, kad taip jaučiu. Esi ir vėl teišus: liūdina čia mūsų lietuviško žodžio dalia.“ (1970 VII 20)

Sociologas Vytautas Kavolis kviesdavosi jį skaityti paskaitų Santaros-Šviesos suvažiavimuose ir daž-

na žmogaus mintį erdvėje. Ostrausko kalbiniai svarstymai įtraukia ir klausytoją, užgriebia rašančiojo ir skaitančiojo atsakingus ryšius: „Tiesa, kalbant apie rašto žmones, dažnai esama skirtumo tarp kasdieninės, šnekamosios kalbos (ji visada nerūpestingesnė) ir literatūrinės kalbos. <...> Skurdi ir dažno kito 'tremtinio' rašytojo kalba. Tačiau dažnai esama ir kitos priežasties: mūsų literatūra, apskritai tariant, niekad nėra turėjusi aukštos kalbinės bei stilistinės kultūros tradicijų.“ (Swarsthmoras, 1973 XII 29)

K. Ostrauskas kalbėjo ir rašė itin taisyklinga lietuvių kalba, į tekstus įtraukdamas retus lietuviškus žodžius, kurie daugeliui, gyvenančių svetur buvo nežinomi, kaip pavyzdį galima priminti žodį „kaliausė“. Net kai kurie kritikai nežinojo jo reikšmės. „Sėsdamas rašyti, iš anksto žinau, kad didžiajai visuomenės daliai būsiu nepriimtinas. Tuo nenoriu pasakyti, kad aš, girdi, mandras, o visuomenė – kvaila. Anaipol. Tačiau esmė ta, kad aš į daug ką žvelgiu kitaip, kartais net priešingai negu didžioji mūsų visuomenės dalis. Jeigu kreipčiau per daug dėmesio į daugumos galvoseną ir pažiūras, tai tikriausiai iš anksto susiparalyžuočiau savo kūrybiniame darbe.“

Vertindamas skaitytoją rašė, kad „lietuviai labai konservatyvūs“, „kreivai žiūri į visa tai, kas nauja ar kitaip, ne tik žiūri, bet kartais tiesiog karingai kaunasi.“ Kaip lygiai sunkiai sekėsi priimti viešą kūrybos kritiką, nuo tokių dalykų gynėsi abejingumo kaukėmis: „atvirai pasakysiu, dėl to nesuku galvos. Rašau, kaip jaučiu bei žinau, ir basta.“ Savo ypatingą reiklumą kūrybai ne kartą yra pabrėžęs laiškuose Šurnai: „didėja 'savikritiškumas' – vis daugiau braukai, kaitalioji... <...> Tačiau kol dar, nors ir vargais negalais 'tebesirašos' ir esi daugiau mažiau patenkintas rezultatu, tol kauniesi. O kai pamatysiu, kad jau 'gaunas' birzgalas, 'veika-

*Simian, nngyuenau gyvūnams,
kaigini nnsidabsti – u viskas,
Viskas n niekas.
(Tai n visa (nals)druma.)*

K.O.

K. Ostrausko rankraštis

nai prašydavo „gyvai“ bendrauti su jaunimu – skiepyti jiems meilę lietuvių kalbai. Laiškuose Šurnai Ostrauskas dažnai grįžta prie meninės kalbos, svarsto, kuo ji skiriasi nuo kasdien vartojamos, kaip keičiasi žodžio vaidmuo kalboje ir meno kūrinys, kur jis prisišaukia įvairius kultūrinius vaizdinius, asociacijas, vardus, supuoja intelektualinius žaidimus, įprasmi-

lams' padėsiu riebę tašką (esu šventai įsitikinęs, kad pajėgsiu tai suvokti ir taip pasielgti).“ (1979 VIII 25)

K. Ostrauskas buvo vienas iš tų kūrėjų, kuriems nerūpėjo jų veikalų pastatymai. Reikia prisiminti, kad išėivijoje lietuvių teatrinėms trupėms buvo sunku išsilaikyti. Jis atvirai rašė, kad „drama, t.y. jos tekstas, yra ir literatūra – vienas iš jos žanrų. Reiškia, kaip tekstas, ji egzistuoja ir be teatro. Žodžiu, drama yra gyva ir be scenos. Kitaip tariant ji gali apsiėti be teatro...“

Albinas Šurna, vertindamas savo draugą, laiške šio teksto autorei rašė: „kūryba, jam buvo ne šiaip sau laisvalaikio užsiėmimas žaidžiant dienos aktualijomis ar patriotiškais sentimentalumais, bet sąmoningas bandymas platinti estetinius akiračius, palikti šį tą naujo pasakančius darbus ateičiai. Kūrybinis darbas neabejotinai buvo pagrindinis jo gyvenimo tikslas ir jis sąžiningai plūšėjo iki pat mirties, net ir sunkiai sirgdamas. Jam taip pat labai rūpėjo išlaikyti aukštą lietuvių literatūrinės kalbos lygį, nes išėivijos sąlygose tai kalbai grėšė degradavimasis. <...> Jis skaitė, kad menininko, jo atveju rašytojo, rolė yra ne pamokslauti ar demonstruoti savo patriotines ar asmenines emocijas, bet kaip galima objektyviau, nors šiek tiek skeptiškai ir su gera doze ironijos, stebėti ir skaitytojui atidengti turtingą pasaulio panoramą, nebandant nieko nei išaukštinti, nei pamerkti. Jo nuomone, menininkas turi būti kaip koks archeologas, atkasinėjantis didingo pastato griuvėsius, kur jis suranda ir žiūrovui pristato pirmu pažiūrėjimu nereikšmingai atrodančias detales: mozaikos fragmentus, architektūrinės nuolaužas, sudužusių vazų šukes.“

Kviečiu *Draugo* skaitytojus iš naujo atrasti rašytoją ir pasimėgauti jo kūrybiniu palikimu.

A K T A S

Lietuvių Rašytojų Draugijos valdybos sudaryta vertinimo komisija: pirmininkas Leonardas Andriekus, nariai: Algirdas Landsbergis ir Leonardas Žitkevičius, savo posėdyje 1992 m. gruodžio 14 d. Kultūros Židinyje svarstė 1991 metais išleistas grožinės literatūros knygas ir balsų dauguma nutarė tų metų premiją paskirti rašytojui

K o s t u i O s t r a u s k u i

už jo veikalą

“ARS AMORIS”,

kuris yra originalus įnašas į moderniąją lietuvių literatūros dramą.

Premija — 1000 dol. Jos mecenatas — Lietuvių Fondas.

Leonardas Andriekus
Leonardas Andriekus,
Komisijos pirmininkas

Nariai:

Algirdas Landsbergis
Algirdas Landsbergis

Leonardas Žitkevičius
Leonardas Žitkevičius

Anelė ir Jonas Balčiūnai

Žuvę broliai Zigmąs ir Jonas Balčiūnai

Balčiūnų gyvenimo istorija

Stanislovas Abromavičius

Eitekonyse (dabar – Palomenės seniūnija, Kaišiadorių raj.) Balčiūnų giminė gyveno nuo neatmenamų laikų. Žinoma, kad Jonas Balčiūnas (1893–1982) Pirmojo pasaulinio karo metu buvo paimtas į caro kariuomenę ir nusiųstas į Vakarų frontą. Ten pateko į nelaisvę, buvo uždarytas belaisvių stovykloje Vengrijoje. Savo artimiesiems jis yra pasakojęs, kad kelis kartus iš ten bandė pabėgti, bet buvo sugautas. Belaisviai badavo, mirdavo jauni vyrai. Vis tik po poros metų iš stovyklos jį paleido, tad Jonas grįžo į Eitekonių kaimą su šeima. Tada šeima turėjo sodybą ir rėžį pamiškės žemės.

Apie 1920 m. Jonas Balčiūnas vedė savo kaimo merginą Anelę Žičiūtę (1895–1973), perėmė tėvų ūkį. Jau 1926 m. pagal vykdytą Lietuvoje žemės reformą iš buvusios 502 ha kaimo žemės jiems suformavo 16-os ha ūkį pamiškėje, Skynimų kaimo link. Sklypas buvo apaugęs krūmynais, žemė apleista, tad Balčiūnų šeimai teko įdėti daug darbo. Brolis Laurynas buvo išvykęs užsidirbti į Argentiją, bet ten mirė nesukūręs šeimos. Sesuo Magdūtė ištekėjo už Žurausko, gyvenusio Žūbiškėse, teko Jonui išmokėti jos dalį. Pokaryje su Žurauskų šeima ryšiai nutrūko, tačiau artimiau bendravo su Žičiais. Anelės Balčiūnienės dėdės Jurgio Žičiaus šeimoje buvo trys sūnūs partizanai: Bronius-Zuikis, Vladas-Balandis ir Jonas-Pabaisa, žuvęs Vorkutos lageryje.

Anelė ir Jonas Balčiūnai susilaukė penkių vaikų: Jono (g. 1921 m.), Adolfo (g. 1925 m.), Zigmo (g. 1929 m.), Stasės (g. 1936 m.); Kaziukas mirė dar būdamas kūdikis. Užaugę vaikai lankė gimtojo kaimo mokyklą, ruošėsi tapti ūkininkais, kol neatėjo didžiausios nelaimės – okupacijos...

Pokario metu Eitekonyse k. gyveno per 200 gyventojų. Iš šio kaimo partizaniniame kare 1945–1951 m. žuvo 3 vyrai. Du kovotojai, ryšininkas ir 12 jų rėmėjų įkalinti Sibiro lageriuose. 1945–1949 m. į Sibirą ištremtas 31 kaimo gyventojas. Nesunku paskaičiuoti, kad pokaryje nuo sovietų represijų nukentėjo ketvirtadalis Eitekonių k. gyventojų. Tarp žuvusiųjų buvo ir broliai Jonas ir Zigmąs Balčiūnai... Jonas (slp. Varnėnas) ir Zigmąs (slp. Agurkas) partizanavo nuo 1945 m. Žuvo abu netoli gimtųjų namų.

1948 m. vasarą Varnėnas ir Agurkas slapstėsi miško pakraštyje, buvo įsirengę bunkerį. Tą naktį 1951 m. gruodžio 16 d., 6 val. ryte, po savųjų išdavystės, sovietų įgulos kareiviai juos apsupo. Įvy-

ko susišaudymas. Partizanai žuvo nuo į slėptuvę įmetų granatų. Jų kūnus kareiviai išsivežė į Kaišiadoris.

Tik 1999 m. žuvimo vietoje sesers Stasės Balčiūnaitės-Baguckienės ir brolio Adolfo Balčiūno rūpesčiu pastatytas kryžius, kuris gerai prižiūrimas, žmonių lankomas.

1949 m. kovo 25-osios tremtis

Tremimai vykdyti Lietuvoje kodiniu pavadinimu „Priboj“ (liet. – „Bangų mūša“). Tais metais iš Lietuvos ištremta daugiau nei 32 tūkst. žmonių. KGB įvardijo, kad tai partizanai, jų šeimos, turtingesnieji valstiečiai, vadinami buožėmis, antisovietinę agitaciją skleidžiantys asmenys.

Tą dieną iš Kaišiadorių geležinkelio stoties į Sibirą buvo ištremti ne tik vietiniai, bet ir Prienu (Jiezno) rajonų gyventojai. Iš Kaišiadorių raj. ištremtos 179 šeimos – 541 gyventojai. Iš jų 75 tremtyje mirė ir palaidoti Sibire.

Eitekonių kaimo gyventojų partizanų Balčiūnų šeima irgi pateko į Uosljės Sibirskojos rajono Žilkino gyvenvietę, priklausiusią Kirovo kolchozui: motina Anelė, jos sūnus Adolfas (g. 1925 m.) su prieš pusmetį už jo ištekėjusia Brone Grigaliūnaite. Dukra Stasė (g. 1936 m.) išsislapstė, tačiau 1952 m., žuvus jos broliams partizanams Jonui ir Zigmui, į Sibirą atvažiavo pati. Jos tėvelis Jonas Balčiūnas buvo nuteistas ir kalėjo Sibire, Vorkutoje.

Stasės Balčiūnaitės-Baguckienės prisiminimai

Pokario nelaimės

Nelaimės mūsų trobą atėjo tuoj po karo. Mūsų tėvelis Jonas Balčiūnas buvo persekiojamas, bandyta jį verbuoti, kad išduotų apylinkėse susibūrusius partizanus. Pas mus užeidavo partizanai, jie čia gaudavo maisto ir užuojautos, tačiau dažni „svečiai“ buvo kareiviai ir stribai, kurie reikalavo informacijos apie mūsų kovotojus. Tėvelis tylėjo, tad jau 1946 m. buvo suimtas ir tardomas. Zigmąs Butkevičiaus sodybos rūsyje stribai rūsyje kankino kaimo žmones. Tą kartą jam pavyko apsiginti, tačiau persekiojimai nutrūko. Jau 1948 m. birželį jis buvo suimtas, sukurpta byla ir kaip *liaudies priešas* teisiamas. Skyrė 25 metų lagerio bausmę, kalėjo Vorkutoje, vėliau Čiunos lageryje Taišete, vėl nuteistas ir išvežtas į Sibiro lagerius. Brolis Adolfas slapstėsi nuo tarnybos sovietinėje kariuomenėje, jis su paaugliu broliu Zigmuku tapo partizanų pagalbininkais. Aš tada jau mokiausi pradžios mokykloje. Visi slapstėmės.

Stasė Balčiūnaitė (kairėje) su broliene Brone ir jos dukra Genute, 1958 m.

Dar iki tėvelio suėmimo Adolfas vedė Bronę Grigaliūnaite, jų šeima gyveno už geležinkelio Kaišiadorys-Jonava. Netekus tėvelio, mane gyventi į Kauno priemiestį Petrašiūnus priėmė mamos sesuo Magdalena Žičiūtė. Ji buvo netekėjusi, gyveno sunkiai, todėl aš, dvylikametė, nuo pirmos vasaros pasisamdžiau ganyti VI forto vietovėje gyvenusių žmonių karves. Žinoma, buvo sunku, bet už darbą gaudavome pinigėlių, taip pat pieno.

Kartą pas mus atvyko brolis Jonas ir pranešė, kad 1949 m. kovo 25 d. ištrėmė mamą su sūnumi Adolfu ir marčia Brone. Pasakojo, kad stribai su kareiviais atvyko į mūsų sodybą anksti rytą, vos išaušus. Mama tuo metu slapstėsi pas kaimynus, tačiau jos nelaimėi buvo parėjusi namo išsikępti duonos. Tad neprašyti svečiai rado ją vieną, klausinėjo, kur sūnūs, kiti artimieji.

Nukelta į 8 psl.

Brolių Balčiūnų žuvimo vieta, 2023 m.

Efemeriškasis ukrainietiškas fonas anapus Švč. Dievo Motinos atvaizdo

Astrida Petraitytė

Vilniaus paveikslų galerijoje – Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (LNDM) padalinyje – nuo balandžio pradžios eksponuojamas restauruotas šventas paveikslas, ši paroda įvardinta „Grįžusi gyventi: Sokalio Švč. Dievo Motina“. Tai Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio (įprastai vadinama Bernardinų) bažnyčios altorinis paveikslas.

Balandžio 29-ąją susidomėjusieji buvome pakviesti į „ekskursiją“ su restauratorėmis (gal tiesiog – susitikimą, nes niekur nevaikštinėjant prie eksponatų – dviejų: paties paveikslo ir jo aptaisų – išklaupti pasakojimai).

Pastaruosiu metu restauratorių darbo „alchemija“ vis patenka mano akiratini, vieni pasakojimai perkloja kitus.

Štai kovą „Kino pavasaryje“ parodytas režisierės Aistės Žegulytės kartu su tarptautine komanda sukurtas dokumentinis filmas „Dulkės, kaulai ir stebuklai“ (paralelus pavadinimas: „Holy Destroyers“). Filmą ir toliau nors epizodiškai švysteli kino teatrų ekranuose – sulaukdamas žodingų komplimentų. Ir šių eilučių autorė žavėjosi tiek poetine vizualika – kad ir pro mikroskopą išvelgiamų mikroorganizmų pasauliu, tiek ir toje vizualikoje – be jokių autorinių komentarų – koduota informacija: štai plonyčiu teptuku „prikeliamas“ Madonos paveikslas, štai aprenkiamos – taip, tikra to žodžio prasme – šventųjų mumijos... „Filmo kūrėjai žiūrovus vedžioja meistrystės ir švelnaus humoro kupiniais restauratorių kasdienybės koridoriais“, sakoma jo anonse. Filmo vaizdinija neapsiriboja praeities objektų restauravimo tema, bet ši nuskamba ryškiausiai, priverčia darsk pagarbiam nusistebėti: kokio plataus profesinio pasirengimo reikalauja restauratorystė! Juk greta technologinių procesų išmanymo, techninio kruopštumo, tai ir istorijos – tiek bendrosios, tiek dar labiau kultūros, dailės – studijos. Tai ir misionierystė: prikelti, atgaivinti, sugrąžinti visuomenei jau trupanečius, byrančius, pelijančius lobius.

Kaip dažnai nutinka, susidomėjus kokiu objektu, tema – informacija ima byrėti „lyg tyčia“... Štai

Taip atrodė nukentėjęs paveikslas

užkibus už restauratorystės, ir „Kultūros barų“ žurnalas balandžio numeryje pasiūlė interviu su daugiametę restauratorės bagažą sukaupusia Janina Lukšėniene, vadovavusia ir Prano Gudyno restauravimo centrui, čia ji, be viso kito, teigia, kad „restauravime meno yra gal tik dešimt procentų. Visa kita – technologija“.

Nedidelėje Vilniaus paveikslų galerijos salytėje kabo „vienas dvigubas“ eksponatas – pats paveikslas „Sokalio Švč. Dievo Motina“ ir jo aptaisai. Susidomėjusių grupei edukaciją pravedė šias dvi dalis naujam gyvenimui prikėlusios LNDM Prano Gudyno restauravimo centro specialistės – molbertinės tapybos restauratorė Rūta Kasiulytė ir polichrominės medžio skulptūros restauratorė Greta

Atrestauruotas Švč. Sokalio Dievo Motinos paveikslas

Žičkuvienė. Kasiulytė, prieš dalindamasi atlikto darbo detalėmis, priminė paveikslo istoriją (fragmentą cituojame iš LNDM tinklalapio):

„Pasak legendos, paveikslo pirmavaizdį nutapė XIV a. pabaigoje Jogailos dvare dirbęs lietuvių kilmės dailininkas Žalčiukas, po krikšto gavęs Jokūbo vardą. Paveikslas buvo nugabentas į Sokalį (dab. Ukraina), kur 1599 m. pateko į vietos bernardinų globą ir ėmė garsėti stebuklais, o 1724 m buvo karūnuotas popiežiaus karūnomis. Deja, originalus kūrinys pražuvo XIX a. gaisro metu. Jo dvasinį kelią toliau tęsė kopijos. Vieną tokių – nutapytą dar XVII a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje – ir mato. Vilniaus Bernardinų dokumentuose šis paveikslas paminėtas 1713 m., todėl neabejotinai ji yra viena iš seniausių žinomų minėto atvaizdo kartūčių.“

Nukelta į 8 psl.

Kadras iš filmuko, pasakojančio apie restauratorių darbą.

A. Petraitytės nuotr.

Atrestauruoto paveikslo aptaisai

MAY EVENTS

THE HISTORY OF BALTIC UNIVERSITY

A presentation by Rolf Achilles
Thursday, May 21, 5:30 PM
 at 'BALZEKAS by the BEAN'
 172 N. Michigan Ave., Chicago
 Event co-hosts
 Chicago Sister Cities International
 Vilnius and Hamburg Committees

**JEWES AND LITHUANIAS
A Different Perspective**

A presentation by Mordechai Zalkin, Ph.D
 Professor Emeritus of Modern Jewish History
 Ben Gurion University of the Negev, Israel
Sunday, May 31, 2 PM
 Balzekas Museum of Lithuanian Culture
 6500 S. Pulaski Rd., Chicago

These programs are sponsored in part by grants from the Lithuanian Foundation, Illinois Arts Council Agency and the City of Chicago DCASE through a CityArts grant. beLONGING exhibition is sponsored in part by the Terra Foundation. The Zalkin lecture is Terra funded community engagement lecture. The Balzekas Museum gratefully acknowledges these grantors as well as the Members and Donors of the Balzekas Museum of Lithuanian Culture.

Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS EILĖRAŠČIAI

Iš spaudai rengiamos eilėraščių rinktinės „KAIP ŽYDI AŽUOLAI“

Gegužės 4-ąją Leonas Peleckis-Kaktavičius, ištikimas „Draugo“ „Kultūros“ priedo talkininkas, šventė garbingą 80-ies metų jubiliejų. Nuoširdžiai sveikiname gerbiamą Leoną ir linkime sveikatos, įkvėpimo ir nepavargstančios plunksnos!

Nuotraukos iš interneto

Ištikimi draugai lentynose išsirikiavę.
Ištieski ranką ir tave pakvies
į ligi šiol dar nematytą žemę.
Jau tu su ja sukies, sukies.

Į veidą – būsimųjų amžių vėjas,
šalia – herojai ir antiherojai,
kokių dar niekur neregėjai,
kurie tikri, net jei iš oro.

Svarbu nepasiklyst tarp puslapių. Raidė
nelygu raidei. Ir jos kaip žmonės –
ne visos veržias į žvaigždes
ir ne visoms tokia kelionė.

VESTUVIŲ NUOTRAUKA. 2 Silvijai

Nuo tos dienos, kai tu,
kiek abejodama, į glėbį priėmei,
pačiu gražiausiu Žemėje vardu
šaukiu. Ir myliu.

Pačiam save nelengva prisiminti.
Tai iš tavęs geriausia, ką turiu.
Ir žodžiai, ir darbai, ir mintys
lyg iš giesmės pirmųjų vytyrių.

Tu man ir motina, ir tėvas,
rytai šviesiausi ir pirmi žiedai.
Tokie ir liksime, kol Dievas
į mūsų kambarį ateis.

*

Iš ašarų prisiminimų vėjas
nuvijo virvę lig širdies.
Ir man ta atkarpa artėja.
Kuri didesnė mįslė – gyvenimo, mirties?

Jauties lyg peršokęs nematomą atstumą,
jis toks, kad ir norėdamas nepakartosi.
Dabar net tie, kurie išpurvino, atstūmė,
jau neatrodo nei galingi, nei išlošę.

Daug svarbesni rytai ir dienos, valandos,
kurios taip niekada dar neskubėjo.
Senatvės šalinius,
pavasariu pražydyęs vėjau?

Be reikalo. Į koją jau netaikysiu.
O ir keistai atrodytų pavasario-rudens lenktynės.
Tau laikas bėgti į aikštę,
o man kur kas svarbiau begarsis kinas.

Kai ašara iš skausmo didelio
ištrykš, bent niekas negirdės.
Tu taip arti, kaip išsipildymas,
kaip žemėn krintanti žvaigždė.

*

Neatsiklausęs iš manęs imi, imi,
likime, viską, kuo buvau laimingas.
Nors vieną kartą pabūk su manimi
žmogum, draugu, – kai Žemėj tyliai sninga.

Galgi ir man sapne gėlė pražys
po to, kai širdimi pajusiu,
kad žodis, geležis, tulžis –
ne visas tu, tik nelemtoji pusė?

MEILĖ

Dar nebuvo tavęs, bet aš jau žinojau,
kad tavo pėdom po triukšmingo lietaus
sugrįžta giedra per pavasario žolę.
Tačiau tegalėjau tuomet tik nujaust,

kad tu – šimtą, tūkstantį kart žemiškesnė,
o per tavo atstumą prie tavęs priartėt
vieną sykį gyvenime leista.
Ir kad tu kaip erdvė,

mano tėviškės upėm ištvinus. –
Jos pačioj gilumoj
atsispindi pražydytos žemės krūtinė
su skaidriausiom versmėm, su tiesiausiais keliais.

VESTUVIŲ NUOTRAUKA

Tokie ir liksime – patiklūs –
tarp šypsenų, linkėjimų ir apkalbų. –
Prabėgę metai tik patikslins
vardus dviveidžių ir draugų.

Balandžio pumpurai virš mūsų
gerų žmonių veidais – ištikimi
pasauliui, kuris bus, –
įj tartum obuolį imi.

Kaip gimtas kelias nenutols
obels šviesa švelniu raudoniu
ir šventas džiaugsmas, kad nuo to
perpus dalinamės druska ir duona.

ATSISVEIKINIMO ŽODŽIAI GULBEI BEBALSEI

Man linksma nelinksma,
man liūdna neliūdna.
Gulbele bebalse, –
jau saulė į rudenį.

Ar taip ir išskrisi –
nė žodžio netarus?
Ar taip ir išėisi –
kaip tėvas į karą?

Kai skrisi –
duris sparnu palytėki.
Tave susapnuosiu
per paryčio miegą.

Tave palydėsiu,
išėjęs į kelią.
Gulbele bebalse,
gulbele gulbele...

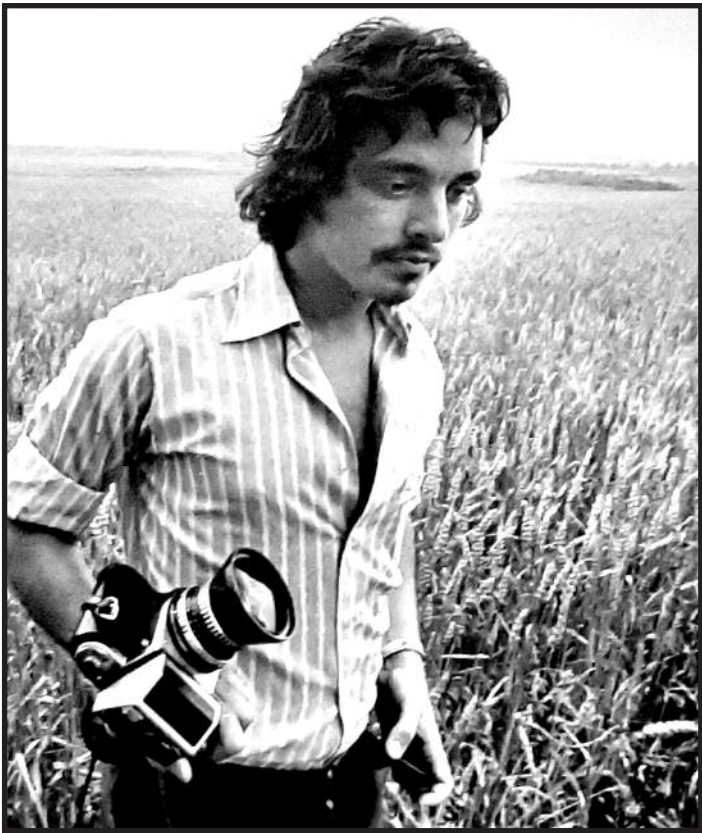
PASKUTINĘ VASAROS DIENĄ

Apvaikščioju vakarą, kaip ir kiekvieną vakarą,
gilės bręsta giliai po žeme ir medžių viršūnėse.
Žaliomis akimis milžinkapiai dega –
prieš mūsų gimimą patirtas rugpjūčių jaukumas.

Paskui pereinu senolių nuvaikščiota slenkstį,
kvepia bulvėm šviežiom iš pilkėjančio rudensio.
Pavargę rankos raiko duoną pagarbiai ir nuolankiai,
o man, kad jau baigėsi vasara – liūdna.

TARP KNYGŲ

Čia taip jauku ir paslaptinga.
Erdvė, kuria be sąlygų tikiu.
Čia vasara net sningant,
žibuoklės akyse ir iš akių.

V. Šontos autoportretai

Parodoje išsamiai pristatoma fotografo V. Šontos kūryba.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Ypatinga paroda: apie atsakymus, kurie plaikstosi vėjyje

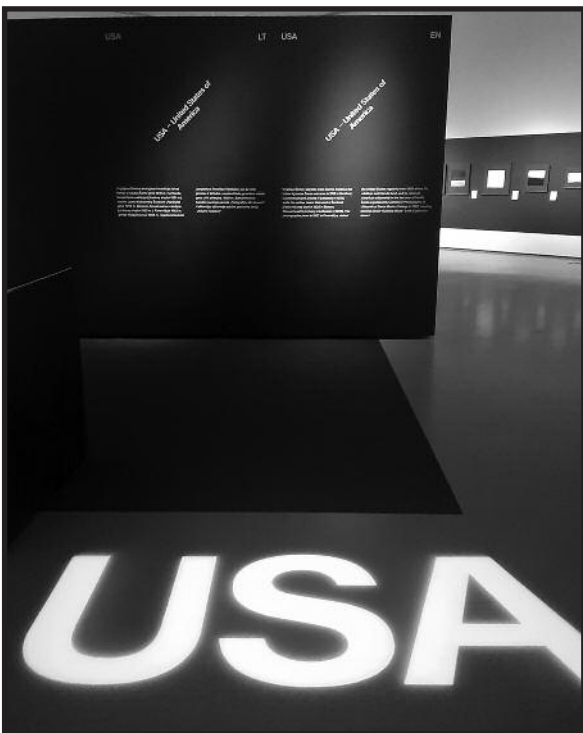
Algis Vaškevičius

Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje veikia tragiško likimo Lietuvos fotografo, Jungtinių Amerikos Valstijų pilietybę turėjusio Virgilijaus Šontos (1952–1992) kūrybos paroda „Virgilijus Šonta: Atsakymas, mano drauge, plaikstosi vėjyje“, kurioje eksponuojama apie du šimtai paties fotografo spaustų darbų ir plačiau pristatoma jo biografija.

Tai pirmoji tokia išskirtinės apimties Lietuvos fotografo V. Šontos retrospektyvinė kūrybos paroda. Ekspozicijoje kuratoriai Margarita Matulytė ir Gintaras Česonis joje pristato autorius kūrinių kolekciją, kurią papildė biografiniai dokumentai, suteikiantys galimybę pažvelgti į slėpinę nepaprastai jautraus ir dramatiško likimo menininko asmenybę. Paroda sukurta bendradarbiaujant su menininko šeima ir Kauno fotografijos galerija. Pirmą kartą kūrinių surinkti iš visų svarbiausių kolekcijų.

„Paroda atveria dar iki galo neatrasto ir neįvertinto fotografo V. Šontos gyvenimą ir kūrybą sovietinės sistemos spaudimo akivaizdoje. Kartu su parodos kuratoriais kviečiu patirti jo meninę drąsą ir savitą fotografijų estetiką“, – pristatydamas šią parodą žiniasklaidai teigė Nacionalinės dailės galerijos direktorė dr. Lolita Jablonskienė.

Šis fotografas kūrė įvairių žanrų fotografijas: nuo minimalistinių peizažų, daiktų ir formų iki socia-

Nemaža parodos dalis skirta fotografo kelionėms į Ameriką

linės tematikos darbų, kuriems būdingas jautrus santykis su aplinka, melancholiška nuotaika, derinama dokumentika ir meninė raiška.

Naujoji paroda sudaryta iš V. Šontos originalių sidabro atspaudų, kurie eksponuojami ant sienų, o centre – biografinės salos, skirstomos pagal jo gyvenimo detales: studijos ir kūrybos pradžia Kauno politechnikos institute (dabar – Kauno technologijos universitetas), išitraukimas į Lietuvos fotografijos meno draugijos veiklą, gyvenimas KGB akiratyje, slepiama tapatybė ir JAV pilietybė.

„Visa paroda yra pateikiama per kodus. Nors jie iššifruojami, mes paliekame erdvės patiems lankytojams kelti klausimus, kurti savo interpretacijas. Paroda užkoduota, bet kartu visiškai atvira – ji veikia tokiu laisvės principu, koku veikė ir pats Šonta“, – kalbėjo fotografijos istorikė, parodos kuratorė dr. M. Matulytė.

Šie kodai simboliškai ženklina sudėtingą menininko biografiją, kurioje daug nutylėjimų, paslapčių, „tarp eilučių“ slypinčių prasmų ir klausimų, atsakymai į kuriuos tarsi plaikstosi vėjyje, kaip ir 1962-aisiais Bob Dylan sukurtos pilietinių teisių judėjimo himnu tapusios dainos priedainyje.

Būtent tokios parodos idėja kilo fotomenininkui, kitam šios parodos kuratoriui, Vilniaus dailės akademijos docentui G. Česoniu. Jis prisiminė, kad pirmasis susitikimas su V. Šonta įvyko dar pauglystėje: „Pamenu kiekvieną susitikimą su Virgilijumi. Turbūt pirmasis buvo tada, kai man buvo 17 metų. Buvo eilinė paskaita, o po jos klausimai ar komentarai.

Ir iš auditorijos galo pradeda kažkas kalbėti – suprantu, kad turiu atsisukti ir pasižiūrėti. Tai buvo Virgilijus. Iš jo išvaizdos ir iš to, ką kalbėjo, tai liudijo, kad jis buvo ne iš to pasaulio – arba bent ne iš to, kuriame aš užaugau. Kas žino, jeigu ne šis susitikimas, turbūt su fotografija apskritai nebūčiau susijęs.“

Nors fotografas V. Šonta laikomas išskirtinio talento kūrėju, jo darbai ilgą laiką buvo retai eksponuojami. Pasak G. Česonio, „tiek jo kūriniai, tiek žodinis palikimas yra pasklidę po pasaulį tarsi oras, o parodos, kurios tikrai buvo svarbios, nepatenkino mano smalsumo. Visada svarsčiau, ar egzistuoja daugiau Šontos kūrinių. Tad turiu labai padėkoti Margaritai, kuri ryžosi šiam eksperimentui, nes jeigu ne šis susitikimas, klausimas, ar paroda vėl nebūtų buvusi dar viena nedidelė autoriaus atodanga kokioje nors fotografijos galerijoje“.

Parodoje eksponuojamas ir bene geriausiai žinomas jo darbų ciklas „Mokykla – mano namai“, kurį autorius sukūrė 1980–1983 m. Šiaulių ir Kauno pagalbinėse mokyklose-internatuose. Nuotraukose yra užfiksuota vaikų kasdienybė namuose, skirtuose specialiųjų poreikių turintiems

Parodos fragmentas.

vaikams. Sovietmečiu tokie žmonės – vaikai ir suaugusieji – buvo izoliuojami ir slepiami nuo viešumos, todėl V. Šontos pasirinkta tema tuo metu buvo provokuojanti ir politiškai problemiška.

Menotyrininkai teigia, kad V. Šontos kūryba sklaidžiasi melancholiškomis nuotaikomis, stebintis žmogumi, per ypatingą ryšį su gamta, per ekscentrišką santykį su aplinka. Jo darbuose susilieja humanistinis dokumentalizmas, meniniai eksperimentai ir jautri fotografijos estetika, leidžiantys jo kūrybai išlikti reikšmingai ir šiandien.

Menininko gyvenimas buvo trumpas ir tragiškas – būdamas 40 metų jis buvo nužudytas, žudikas taip niekada ir nebuvo surastas. Fotografas V. Šonta gyveno keturiasdešimt metų, prireikė dar 34-erių po jo mirties, kad pagaliau būtų surengta pirmoji paroda, išsamiai pristatanti fotografo kūrybą. Jos autoriai siekė kuo plačiau susipažinti ir pristatyti tragiško likimo fotografo asmenybę.

Nukelta į 8 psl.

Efemeriškasis ukrainietiškas fonas

Atkelta iš 5 psl.

Pasak restauratorės, kai 1949 m. Bernardinų bažnyčia uždaryta, šis paveikslas tarsi dingio, tik jau „mūsų laikais“ aptiktas muziejaus saugykloje, 2012 m. identifiukuotas kaip garsioji „Sokalio Švč. Dievo Motina“. Paveikslas buvo gerokai nukentėjęs – mums parodytos varganą jo būklę fiksuojančios nuotraukos. Tai ne tradicinė (stačiatikių) ikona, kurios tapomos ant lentų, ši Švč. Dievo Motina tapyta, panaudojant storą gruntą, ant drobės, kuri pritvirtinta ant medinio skydo.

Tyrimai prasidėjo iškart 2012-aisiais, po to sekė atkūrimo projektų sudarymas, o pats restauravimas – pastaruosius trejetą metų. Išaiškinta, kad po dominuojančia mėlyna spalva keliasluoksniai užtapytai slepia auksinį foną. Prisireikė kruopštaus darbo, kad Švč. Dievo Motina naujai sušvistų.

Žičkuvienė pasidalino aptaisų restauravimo detalėmis. Šie aptaisai, sakyta, radosi XIX a. antroje pusėje, jie mediniai – galbūt neturėta išteklių prabangesniems (pvz., sidabro). Jie profesionaliai išdrožinėti, gruntuoti ir auksuoti – ne vienoje vietoje šis „dekoras“ buvo atsokęs, nubyrėjęs, pačios lentos kai kur atsiskyrusios. Tad ir medis sutvirtintas, ir gruntas kai kur „priaugintas“, ir dar visokių kruopščių darbų atlikta.

Nesistengiau įsidėmėti visų restauravimo niuansų (akivaizdu, kad tarp šios ekskursijos dalyvių buvo ir profesionalų – domėtasi spalvų atkūrimo subtilybėmis ir pan.), bet suintrigavo Žičkuvienės minėtas aukso selekcijos metodas – kai neimituojamas auksas, o tik sukuriama jo spalva – tai pasiekama retušuojant trimis grynomis spalvomis: geltona, raudona ir žalia. Taip ir „pauksinti“ šie aptaisai.

Abi restauratorės pažymėjo: nesiekta pašalinti visų per laiką uždėtų sluoksnių, svarbu grįžtamumo principas – po kurio laiko, gal ir technologijoms patobulėjus, galima restauravimo procesą atnaujinti, atverti pirmąjį sluoksnį.

Sakyta, kad „Sokalio Švč. Dievo Motina“ po eksponavimo muziejuje (ši paroda veiks iki birželio 14 d.) grįš į Bernardinų bažnyčią, bet jie, muziejinių bendruomenė, pageidauja, kad paveikslas ir ten būtų regimas be aptaisų – o šiais, pavyzdžiui, būtų pridengta paveikslas fotokopija.

Beje, paveikslas kabo ne tiesiog ant salės sienos, o ant ekspozicinės sienelės; jos antroje pusėje ekrane demonstruojamas televizijos filmukas apie „Sokalio Švč. Dievo Motinos“ restauravimą. Šiuose kadruose akivaizdžiai regima, kaip smarkiai paveikslas buvo nukentėjęs, kokio kruopštumo pareikalavo tiek jo, tiek aptaisų atkūrimas.

Balčiūnų gyvenimo istorija

Atkelta iš 4 psl.

Mama tylėjo, bet vienas jų informatorius prisiminė, kad netoliese, Krušonyse, pas tėvus gyvena jos marti, sūnaus Adolfo žmona Bronė Grigaliūnaitė. Po pusvalandžio sribai ją atsivežė, tad liepė susikrauti daiktus ir abi išsivežė. Brolis Adolfas tuo metu buvo išvykęs pas žmonos seserį į Ariogalą. Sužinojęs apie nelaimę, sugrįžo ir pats atėjo į Kaišiadoris prie tremtinių ešlono. Suprato, kad dviem moterims svetimam krašte bus per sunku...

Teko slapstyti

Po dvejų metų, praleistų Petrašiūnuose, aš išėjau gyventi į Kauno centrą, Kęstučio gatvę, pas Sadauskus prižiūrėjau dvi jų mažametes mergaites. Mažajai tebuvo devyni mėnesiai, vyresnioji jau lankė pradžios mokyklą. Stengiausi iš visų jėgų, vežiojau mažylę vežimėliu, tačiau mergaičių mama Vera mane skriaudė, jai nuolat neįtikau, susilaukdavau priekaištų. 1951 m. išėjau iš jų ir apsigyvenau pas Duobienę, Stasio Marcinkevičiaus žmonos Onutės mamą. Ši šeima man buvo labai gera...

Buvau gavusi žinių, kad sribai ieško ir manęs, tad nuo visų slėpiau savo tapatybę, vaidinau našlaitę. Vėliau sužinojau, kad mano broliai Zigmas ir Jonas po mamos tremties slapstėsi, pamiškėje buvo įsiruošę bunkerį. Iš pradžių kartu su jais buvo Vincas Čiurinskas-Šermukšnis (1907–1974) iš Pašulių k., Rumšiškių vlsč., buvęs Antano Taparausko-Kirvio (1905–1945) būrio partizanas. Jam 1945 m. lapkričio 19 d. žuvus, Vincas registravosi

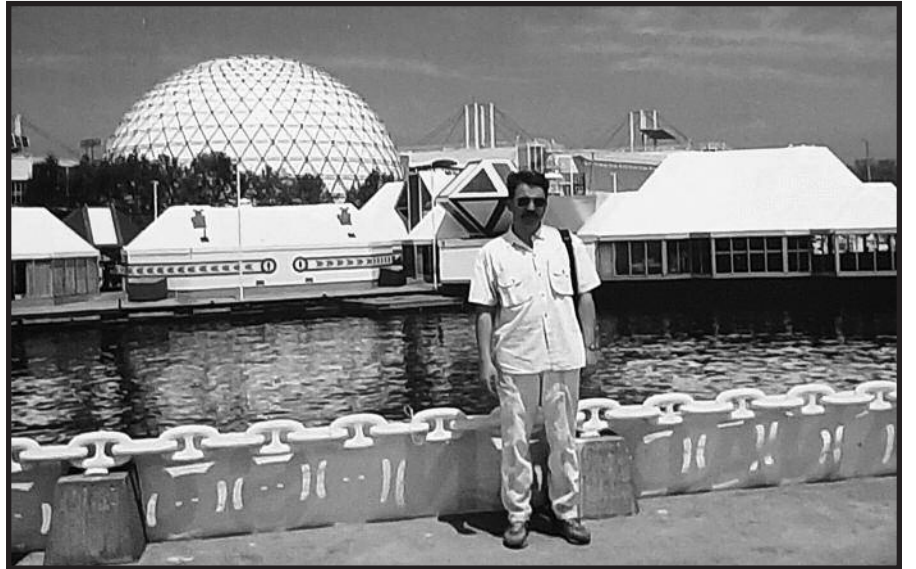
kaip vengęs mobilizacijos ir gyveno tėviškėje. Vėliau suimtas kaip partizanų rėmėjas. Po tardymų paleistas. Buvo partizanų apygardos ir rinktinės vadovybės, Perkūno ryšininkas su Riešutu (6-u batalionu). Suėmus J. Urbanavičių-Aidą ir prasidėjus išdavystėms, nuo 1948 vasaros pradėjo slapstyti savajame krašte, nuo 1949 m. – su mano broliais. Kadangi toje vietoje buvo aukštas gruntinis vanduo, buvo šlapia, jie išsikasė metro gylio bunkerį, jį užklojo medžių šakomis. Laisvalaikį jie slapta ruošė saviesiems malkas, maitinosi miško gėrybėmis, padėjo prasimaitinti giminės. Sako, kartą užklydo jiedu į jaunimo vakarėlį, juos ten pamatė akys, prasidėjo jų gaudymas. Vienas iš jo informatorių buvo netolimas kaimynas...

Kai nustatė slėptuvės vietą ir sugužėjo ginkluoti kareiviai, broliams patarė pasiduoti, tačiau jie atsisaukė, net sovietų seržantą peršovė. Tada kareiviai juos apsuptus bunkerį apmėtė granatomis, jie abu žuvo. Žmonės pasakojo, kad kai jų kūnus vežė į Kaišiadoris, plaukėsi ilgi jaunėlio plaukai, o vyresnysis brolis buvo užsiauginęs barzdą.

Kur jų kūnus užkasė, ilgai nežinojome. Tik KGB archyvų byloje buvo nurodyta, kad brolių palaikai užkasti senosiose Kaišiadorių kapinėse („Zaryty na staroje kladbyšče“ – rusiškai). Dabar jose pastatyta koplytėlė partizanams, o jos atminimo lentose yra ir mūsų brolių pavardės... Apie sūnų žūtį ir mano gyvenimą teta Magdalena Žičiūtė sugebėjo perduoti žinią mamai ir broliui į Sibirą. Visi susirūpino mano likimu.

Pabaiga kitame numeryje

Ypatinga paroda

Atkelta iš 7 psl.

„Vis dėlto jis kūryboje buvo filosofas, poetas ir jam nerūpėjo konkreti vieta ar konkretus žmogus, jam rūpėjo erdvė ir ta erdvė iš tikrųjų iš visiška mažo taško, iš mažo lopinėlio ar Lietuvoje, ar toli nuo jos, staiga virsdavo būtent jo kūrybinio genialumo dėka kažkokių kosmosu. Tai yra ta universalialia vieta, kurios ilgėjosi, ne tik jis, bet veikiausiai ilgisi kiekvienas mūsų“, – sakė parodos kuratorė dr. Margarita Matulytė.

V. Šonta kūrė vėlyvučiu sovietmečiu, jo kūrybai įtakos turėjo represyvus režimas, slėpta seksualinė orientacija, kelionės į Jungtines Valstijas. Pasak kuratorių, atkurti vientisą V. Šontos biografiją sudėtinga, todėl parodoje ji vaizduojama kaip salynas – atskiros menininko gyvenimo ir kūrybos temos.

„Vientisos biografinės linijos neįmanoma atkurti ir ją pagrįstai paaiškinti, tai tos salos ir yra pateiktos parodoje ne kaip vientisas žemynas, o kaip salynas, 6 ar 7 salos, kurios nebūtinai tarpusavyje susijusios, bet jos visos darė įtaką autoriaus kūrybai“, – sakė pristatydamas parodą G. Česonis.

Parodoje V. Šonta pirmą kartą plačiau pristatomas kaip peizažo fotografas, čia eksponuojamas ankstyviausias jo kurtas šio žanro ciklas. Taip pat ir iki šiol niekur nerodyti LGBT tematikos kūriniai.

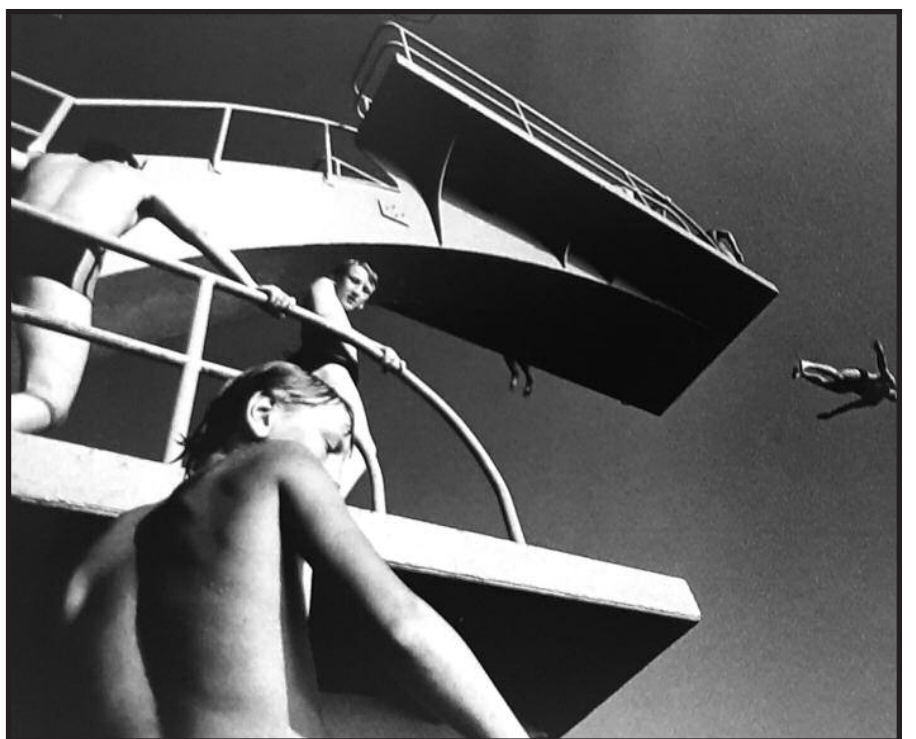
Abu V. Šontos tėvai gimė Amerikoje – tėvas Petras Šonta Connecticut valstijos Hartfordo mieste 1918 metais, o motina Joana Aleksandra Pakšytė-Šontienė – 1926 m. Bostone. Fo-

tografo tėvas į Lietuvą atvyko 1921 metais, motina – 1929-aisiais. Tėvai susipažino prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje ir skatino sūnų domėtis angliškai kultūra. V. Šonta JAV lankėsi reguliariai nuo 1988 metų, kartais ten užtrūkavo ir pusmetį, nes JAV gyvenimo jo giminaičiai, bičiuliai.

Anot kuratorės, JAV akivaizdaus kūrybos sprogo neįvyko, tik Kalifornijos valstijoje V. Šonta sukūrė vieną nedidelį ciklą „Vakaro nuojauta“, kurio darbus taip pat galima išvysti parodoje. 1990 metais Santa Monica kolėdže V. Šonta surengė parodą „Fotografijos iš Lietuvos“, o paskutiniiais gyvenimo metais gavo JAV pilietybę. Apie tai liudija eksponuojamas dokumentas – Amerikos ambasados pažyma, kad JAV pilietis V. Šonta buvo nužudytas ir kad jo JAV piliečio pasas anuliotas.

Apie šį menininką dokumentinio kino kūrėja, filmo apie Joną Jurašą ir jo spektaklį „Mamutų medžioklė“ autorė, laidų vedėja Aistė Stonytė jau keletus metus kuria dokumentinį filmą, kurio premjeros data dar nėra žinoma.

V. Šontos fotografinis palikimas pasklides po įvairius muziejus ir privačias kolekcijas, dalis jų ir rodoma parodoje. Gausiausia yra fotografo šeimos saugoma kolekcija, kurios darbus parodai skolino jo dukra Miglė Šontaitė-Petkevičienė bei kiti artimieji. Čia galima išvysti ir jo užsienio pasą, straipsnius užsienio spaudoje, įrangą, kurią naudojo fotografijoms, kitus daiktus. Paroda Nacionalinėje dailės galerijoje veiks iki birželio vidurio.

Parodos fragmentai.